

РЕЦЕНЗИЯ
на доц. д-р СВЕТОСЛАВ СВ. РИБОЛОВ
Богословски факултет
СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
относно кандидатурата на
доц. д-р КЛАРА АСЕНОВА ТОНЕВА
единствен участник в конкурса
за професор по професионално направление
2.4 – РЕЛИГИЯ и ТЕОЛОГИЯ (История на религиите) –
ДВ, бр. 63/27.07.2021 г. от Софийския университет
„Св. Климент Охридски“

Конкурсът по направление 2.4 – *Религия и теология (История на религията)* е за нуждите на катедрата по **Систематическо богословие** на Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и по обява, публикувана в ДВ, бр. 63 от 27.07.2021 г. Процедурата по обявяването на конкурса и допускането на кандидати за участие в него е изрядна от гледна точка на изискванията на ЗРАС и Правилника за неговото прилагане. Спазени са предвидените законови срокове и процедурни изисквания и са приложени необходимите комплекти документи.

Единствен явил се кандидат е доц. д-р Клара Асенова Тонева, чиято научна биография отговаря напълно на очакванията за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“. Всички материали по конкурса ми бяха предоставени по електронен път в указанията от закона

срокове. През годините, в които бях неин колега – от 2005 г. до днес, имах възможността да проследя научната ѝ работа. В нея доц. д-р Тонева винаги се е проявявала като задълбочен и работоспособен учен, любезен и отзивчив колега. Усвоените професионални умения и навици ѝ позволиха да израсте като учен, който е направил безспорни приноси не само областта на богословската наука, но най-вече в областта на религиознанието и ислямохристиянските отношения.

Доц. д-р Клара Тонева участва в конкурса за „професор“ с две монографии, четири студии, шестнадесет статии и две учебни помагала. След придобиване на академична длъжност „доцент“ кандидатът е участвал като член в четири научни проекти: „Развитие на Православната християнска етика като богословска наука в българската църковна и академична традиция през XX в.“, (номер на договора 80-10-177/23.03.2021); „Догматически извори за борбата с иконоборчеството“ (номер на договора:80-10-169/24.04.2020 2020); „1000 години от Охридска архиепископия (извори и изследвания)“ (номер на договора:80-10-226/04.05.2018 2018); „Religion and Multiculturalism. Educational Pathways for Local Church Leaders“ (номер на договора: 527098-LLP-1-2012-1-NO-GRUNDTVIG-GMP).

Междувременно кандидатът, както е видно от неговата автобиография, е извършил и редица дейности като експерт в научната област в полза на обществения интерес.

Под нейно ръководство са защитили своите докторски дисертации д-р Яна Стоилова и д-р Магдалена Крайчева. Участвала е в множество асистентски и докторантски конкурси през периода на своята работа като редовен доцент по *История на религиите* в БгФ при СУ „Св. Климент Охридски“. Аудиторната заетост на кандидата в бакалавърска и магистърска степен в СУ, предвидена за конкурса, е повече от достатъчна през периода 2019-2021 г., като паралелно тя е преподавала в магистърска програма и на Военната академия „Г.С. Раковски“, София, предмети в кръга на *История на религията*.

Монографии

Несъмнено основният труд, който обобщава и илюстрира приносите на кандидата, е публикуваната монография **„Секуларизираната религиозност“**, ISBN:978-954-07-4399-8, **Университетско издателство „Св. Климент Охридски“**, **София, 2018**, 208 стр. Трудът е обсъден и препоръчан от катедра „Историческо и систематическо богословие“ при богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски“ на 16 януари, 2018 г. (виж Протокол №5/16.01.2018 г.). Съчинението е оригинално и единствено по рода си в нашата богословска литература.

Основната теза на автора е, че съвременното секуларно общество е изместило акцента в своето развитие от духовните търсения към либерални ценности и „повсеместно прилагане на индивидуалните човешки права“. Като особен куриоз авторът отбелязва, че настъпването на религиозния фундаментализъм – християнски и ислямски – е резултат от самото изместване на религията в периферията на обществения интерес. Мултикултурализмът според автора преживява криза в опита си да помири различните религиозни възгледи. Според автора „религиозният плурализъм изключва доминирането на една господстваща религия“. „Така религиозната свобода триумфира над църковния авторитет“. „Повсеместното влияние на американската масова култура“ също е отбелязано от автора. Така религиозният фундаментализъм получава своя отговор в зараждането на светски фундаментализъм. Секуларизмът се оказва общ враг на ислямския и християнския фундаментализъм, които според автора имат „редица пресечни точки, общи теми и цели“. Непримириемостта на фундаменталистите със съвременното секуларно общество е определена от автора като хора, откърмени в определена религиозна традиция, но впоследствие злоупотребяващи с нея. От особен интерес е твърдението на автора, че ислямските функционери в България, определяни като крайни от специалистите по сигурност в страната,

всъщност се оказват доста либерални в сравнение със западноевропейските си събратя. Това е още едно доказателство за спецификата и комплексността на изследвания проблем. Секуларизацията води до известно обсебване на човека от форми на съвременно и в същото време архаично идолопоклонство поради вродената религиозна потребност у всекиго. Това е разгледано в първите две глави. Третата глава е посветена на другата крайност – отхвърлянето на секуларизацията и на модерността, водещо до прояви на религиозен фундаментализъм.

Така, наблюденията на автора имат ценен приносен характер към богословската мисъл и към обществения интерес в контекста на един неконсервативен религиозен дискурс. Онова, което авторът предлага като важни изводи, е, че секуларизираната религиозност всъщност е изместила центъра на религиозния живот от истината на Иисус Христос къмто политически, моралистки и други ценности, представляващи своеобразни имитации на религиозен живот. Така, авторът оставя отворен въпроса за това докъде, според Църквата, трябва да се простира личната свобода и дали съвременното демократично общество изобщо дава възможност за съществуването на традиционни религиозни общности. В това отношение авторът би могъл да се възползва от съчиненията на Аристотел Папаниколау, Джордж Демакопулос, Панделис Калайдзидис, архиепископ Елпидофор относно демокрация и Православие в съвременния свят. Несъмнено и един поглед към решенията на *Светия и Велик събор на Православната църква в Крит през 2016 г.*, щеше да е полезен за работата, тъй като щеше да даде малко повече конкретика в последната глава от съчинението, тъй като именно едно от решенията на този събор говори за темата на съчинението.

Въпреки че трудът е определен като съставен в областта на дисциплината „История на религиите“, традиционна за Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, той граничи с дисциплината „Социология на религията“ и „Християнска социология“, които стоят в кръга предмети, стоящи в близост до „Християнската етика“ и „Нравственото богословие“. Въпреки това, той

остава твърдо в научната си област и може спокойно да се смята за тематична част от „История на религиите“.

Другото съчинение, поставено в състава на монографиите: **Църквата – общност на любовта, ISBN:978-954-409-283-2, "Плеяда", София, 2008, 223 стр.**, не подлежи на рецензиране, тъй като е в друга научна област.

Студии

Студията: **„Мюсюлманинът като субект на ислямския морал и световъзприемане“**, **Публични комуникации в сигурността и отбраната**, редактор/и: проф. д-р Георги Карастоянов, издателство: **Военна академия "Г. С. Раковски"**, 2010, стр. 69-97, ISBN:978 -954-9348-18-7, е също ценна придобивка в областта на религиознанието, специално в областта на ислямоведството. Тук виждаме концентриран и прецизен „разрез“ на съвременната мюсюлманска идентичност и самоидентификация. Съчинението има висока приложна стойност.

Студията: **„От душевното към духовното. Трудният път на съвременната интелигенция, Мултикултурният човек“**. Сборник в чест на проф. дин Камен Гаренов (отец Петър Гарена), т.2, редактор/и: Георги Марков, Запрян Козлуджов. Мария Шнитер, Георги Митрев, издателство: **ИК Гутенберг**, 2016, стр. 732-765, ISBN:978-619- 176-080-0, е важен анализ на съвременния български интелектуален живот, предложен именно от религиоведска гледна точка. Редица парарелигиозни явления в съвременното интелектуално общество в страната ни са анализирани със завиден талант и експертност.

Студията: **„Св. Климент Охридски: надисторическият благовестител на истината, Свети Климент Охридски – пръв епископ на българския език“**, редактор/и :проф. д-р Мария Йовчева, издателство: **Университетско издателство "Св. Климент Охридски"**, 2020, стр. 53-74, ISBN:978-954-07-5097-2, показва компетентността на автора и в областта

на предислямското религиоведство на Балканите, така че студията може да се смята за част от „История на религиите“.

Статии

„Архимандрит проф. д-р Евтимий (Сапунджиев) – основоположникът на дисциплината История на религиите в българското богословие“, Професор д-р архимандрит Евтимий Сапунджиев: живот, църковна и академична дейност (1884- 1943 г.) Сборник по случай 75 години от кончината му, редактор/и: Клара Тонева, Николай Маджуров, Димо Пенков, издателство: Фондация за регионално развитие, 2020, стр. 32-50, ISBN:978-619-91095-4-0, представлява ценен принос в областта на историята на дисциплината, която преподава авторът. Осмислянето върху историята на родната богословска школа е важен елемент в изграждането на последователен и висококачествен преподавателски подход. Текстът приятно изненадва със своята рефлексивност.

Статията: **„Православното богословие и съвременният свят. Шести конгрес на висшите православни богословски школи. 5–10 октомври 2004 г.“, сп. „Духовна култура“, брой 11, 2004, стр. 21-31,** представлява рефлексия върху световен богословски форум, проведен в София преди почти две десетилетия. Актуалността му до днес е валидна. Тази статия остава единствената рефлексия в България върху този форум.

Статията: **„Една православна позиция за отношението към нехристиянските религии“, Религиите в Европа и бъдещето на православие. Научно-изследователска група по Религиозно-философски парадигми, издателство: ИК "Орион прес", 2006, стр. 57-64, ISBN:978-954-9771-13-8,** е интересен текст, който задава нещо като програма за разработване на учебен курс в областта на нехристиянските религиозни учения – курс, който авторът води от години в БгФ при СУ. В това отношение той е методологично правилен и интересен.

Статията: **„Взаимоотношения между родители и деца. Правата и задълженията между членовете на християнското семейство“, Семейството като ценност в глобализиращия се свят, 2011, стр. 50-60, ISBN:978-254-91901-7-5**, отново е изследване, което отвежда автора в сфера, гранична с християнската етика и представя интересите му съвсем близо до онова, което в стандартния ни богословски курикулум се нарича „Нравствено богословие“. То върви в стъпките на автори като Илия Панчовски и Ганчо Пашев – неоспорими авторитети в областта и всепризнати професори по богословие.

Статията: **„The Relation Eastern Orthodoxy – Identity: Speculation, Myths and Dynamic“, THE BALKANS AS REALITY. Cultural Policy and Religious Communities on the Balkans: Present Condition and Future Development. Proceedings of the Third International Workshop. 5-7 October 2012. Sofia, 2013, 2013, стр. 73-82**, е интересен текст, който отново поставя интересите на автора от „История на религиите“ в близост до християнската социология. Несъмнено участието в такъв международен форум дава още по-голяма тежест на представеното изследване.

Статията: **„Предизвикателства пред мюсюлманската общност в България в контекста на ислямското възраждане“, Военен журнал, брой 1, 2013, стр. 72-81, ISSN (print):0861-739**, представлява интересен поглед към перспективите на развитие и интеграция на мюсюлманската общност в България. Със сигурност текстът има висока приложна и практическа стойност.

Статия: **„The Trail of the Edict of Milan in Modern Bulgaria, The Christian Paradigm of a United Europe“. The Historical and Religious Dimension of the Reign of Saint Constantine the Great and His Present Reception. International Scientific Symposium 29– 30 of May 2013, 2014, стр. 73-84**, представлява кратко разсъждение относно социалните измерения на исторически документ и значението му за съвременна Европа. Текстът отново е по-скоро стои на границата между религиознание и християнска социология.

Статията: **„Религиозният екстремизъм: проблем и симптом“**, **Военен журнал**, брой: 2, 2016, стр. 51-61, ISSN (print): 0861-7392, е изследване, намиращо се в центъра на научния интерес на автора и затова звучи експертно и конкретно. Има висока приложна стойност.

Статията: **„Прот. Александър Мен – трудният път към диалога“**, **Библия–култура– диалог (изследвания и студии)**, брой 5, 2013, стр. 148-159, ISBN:978-954-92528-5-9, е съчинение, отразяващо личността на един от най-знаменитите проповедници на РПЦ в епохата на „реалния социализъм“. Особеното в този текст е подчертаването на специфичния принос на о. Александър Мен в междухристиянския и междурелигиозен диалог в епоха на гонения и стагнация.

Статията: **„History of Religions: The Young Person’s Guide to a Correct Worldview“**, **The Orthodox Christian Religious Education Association (OCREA). Methods of Teaching in Religious Education – Learning by Heart or by Experience? Proceedings of the conference held in Sofia, Bulgaria, 17–21 June 2014., 2015, ref, International**, статия отново в област, гранична с християнската социология и етика. Все пак, авторът е останал в областта на „Историята на религиите“, оценявайки високо религиозното образование в сравнително-приложен план.

Статията: **„История на религиите – метроном на отсамното и отвъдното“**, **Религия, ценности, ортодоксалност: Религията и науката в 21 век. Научно-изследователска група „Религиозно-философски парадигми“ – катедра „Религия“; ИИОЗ-БАН, СУ и РКИЦ-София. Международен тематичен сборник, редактор/и: Ал. Гънгов, Севделина Николова, Ст. Пенев, издателство: Издателство: „Пропелер“, 2014, стр. 272-286, ISBN:978-954-392-284-0, ref**, в сътрудничество с чуждестранни учени. Това е статия, която има методологичен характер и представя автора като експерт в научната му област. Освен образователна стойност, съчинението има и висока изследователска ценност.

Статията: **„Refugees: Between Law and Mercy“**, **Stat si Societale in Europa, Publisher: Craiova, 2015, pages 76-84, ISBN:978-606-731-018-4, ref, International**. Съчинението поставя в центъра важен и наболял проблем,

който отново е на границата между религиоведството и религиозната етика. Важен приложен принос.

Статията: „**The Way of the Young: from Rebellion to the thirst for Meating, Young people in Church and Society**“. 15th International Symposium on Science, Theology and Arts, Alba Iulia, 9-10 of may, 2016, Publisher: Alba Iulia, 2016, pages:339-351, ref, International, също е текст, граничещ с християнската социология и етика. Със сигурност надгражда изследванията на автора в областта и го представя в положителна светлина в международен план.

Статията: „**Религията – начин на употреба**“, Теоретичен сборник в чест на създателя на катедра "Реторика" професор Васил Иванов, редактор/и: проф. дфн Величко Руменчев, доц. д-р Богдана Георгиева, издателство: УИ "Епископ Константин Преславски", Шумен, 2016, стр. 263-276, ISBN:978-619-201-084-3, е интересно съчинение в областта на религиоведството, което кореспондира с основния труд на автора. Темата за фундаментализма и екстремизма е разисквана от гледна точка на високо ангажиран експерт.

Статията: „**Подводните камъни на толерантността**“, Съвременни предизвикателства пред сигурността и отбраната – първа част, редактор/и: Георги Карастоянов, издателство: Военна академия „Георги Стойков Раковски“, 2017, стр. 78-83, ISBN:978-954-9348-92-7, е също съчинение, намиращо се между дисциплината „История на религията“ и „Християнска социология“. Анализът на автора кореспондира с основния му труд. Тезата е, че мултикултурното общество на Западния свят по особен начин е предизвикало радикализацията в определени социални прослойки.

Статията: „**Богословският подход на проф. Иван Панчовски към История на религиите**“, Богословското творчество на професор Иван Панчовски и духовно-просветната традиция на Българската православна църква, редактор/и: проф. дфн Димитър Станков, доц. д-р Владимир Теохаров, доц. д-р Иван Иванов, доц. д-р Костадин Нушев, издателство: Университетско издателство "Св. Климент Охридски",

2018, стр. 79-88, ISBN:978-954-07-4516-9, е съчинение, посветено на виден български богослов от близкото минало. Съчинението има висока образователна и изследователска стойност. Приносния момент е в областта на историята на основната дисциплина на автора.

Статията: „Радикализацията в Дома на исляма – религиозният тероризъм срещу традиционния ислям“, Публични комуникации в сигурността и отбраната, редактор/и: проф. д-р Георги Карастоянов, 2010, стр. 53-59, ISBN:978 -954-9348-18-7, е сериозно изследване на специфични процеси на екстремизация на определени среди в ислямската общност по света. От гледна точка на приложния характер на изследването, то безспорно има висока научна стойност.

Двете учебни помагала, представени по конкурса: **Въведение в Православното догматическо богословие**, ISBN:978- 954-409-253-5, **Плеяда, София, 383 стр.** и **Приложение към “Въведение в Православното догматическо богословие”, ISBN:978-954-409-256-6, Плеяда, София, 319 стр.**, не са в научната област и не подлежат на рецензиране.

Научното творчество на доц. Клара Асенова Тонева, отразено в приложените монографии, студии и статии, най-общо може да бъде групирано в три основни рубрики. На първо място и най-многобройни, са публикациите, посветени на история на религиите, религиозните взаимоотношения и диалог в нашата епоха. Това са непосредствените теоретични и фактологични приноси по проблематиката на „Историята на религията“ и които залягат в основата на монографията „Секуларизираната религиозност“, но със своята детайлност заслужават отделен задълбочен и аналитичен прочит.

Също, близки по проблематика, но с прочит в духа на гранични проблеми с „Християнската етика“ и „Християнската социология“ са няколко статии и студии. Друго смислово звено образува чисто българската богословска тематика. Най-сетне, могат да се изведат и

публикации, свързани с преподаването на история на религията и религия, и тяхното прилагане в процеса на справяне с имигрантската криза в Европа.

Като отчитам и държа на всичко, което изложих по-горе, не мога да не отбележа със задоволство общото си впечатление и пълна убеденост, че при уважавания колега доц. Клара Асенова Тонева са налице всички професионални и личностни предпоставки за заемане на най-високата академична длъжност „професор“. След като се запознах подробно и задълбочено с представените за конкурса материали и след като осмислих значението на съдържащите се в тях научни приноси, убедено препоръчвам на уважаемото Научното жури да даде своя положителен вот за избирането на доц. д-р КЛАРА АСЕНОВА ТОНЕВА на академичната длъжност „професор“ по професионално направление 2.4 „Религия и теология“ (*История на религиите*).

С дълбока убеденост гласувам „ЗА“!

София,

04.12.2021 г.

Преп. Йоан Дамаскин

Рецензент:

.....
(доц. д-р Светослав Риболов)